



YTTRANDE
2010-07-23

Dnr Ku2009/2175/KT

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Förslag till nationellt genomförande av UNESCO:s konvention om skydd av det immateriella kulturarvet

Sammanfattning och allmänt

Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset, STR-T, vill i detta remissyttrande prioritera frågan som rör nationella minoriteter. STR-T vill även belysa en del viktiga övergripande frågor som behöver få en mer framträdande roll i genomförandet av UNESCO:s konvention av det immateriella kulturarvet.

STR-T samtycker till att Sverige ansluter sig till konventionen, däremot finns det en del frågeställningar som bör beaktas – vilket vi tar upp på i följande avsnitt. STR-T, regeringens remissorgan för tornedalingar, är bekymrad och oroad över att tornedalingar samt övriga nationella minoriteter får en undanskymd plats i rapporten. De nationella minoriteternas kultur är en viktig del av det immateriella kulturarvet i Sverige och tillför ett mervärde.

I samband med en anslutning till konventionen bör Sverige samtidigt också passa på att ta ett helhetsgrepp kring nationella minoriteters kulturarv, vilket självklart ska hanteras på samma sätt som språkvården i Sverige. När det gäller det totala helhetsansvaret för nationella minoriteters kulturarv i Sverige saknas det ett utpekat specifikt ansvar på det vis som språkvården i Sverige är organiserad. Två myndigheter har i dagsläget ett utpekat ansvar för språkvården och även en viss summa utökade resurser för genomförandet. Resurserna för genomförandet av ansvaret för språkvården för t.ex. meänkieli är ännu långt ifrån den mängd resurser som behövs för att myndigheten genom tjänster och konkreta insatser ska kunna säkerställa meänkielis överlevnad och framtid. STR-T vill poängtera att meänkieli utgör en viktig del av det immateriella kulturarvet. Det är av vikt att en process rörande institutionell hemvist påbörjas omgående, för att också på kulturarvsområdet peka ut någon/några instanser med funktionen institutionell hemvist, oavsett om det är materiellt eller immateriellt kulturarv. Det finns redan ett antal myndigheter och institutioner som arbetar med meänkielitalandes kulturarv, vilket givetvis är bra, men långt ifrån tillräckligt eftersom helhetsansvaret inte finns utpekat vid någon instans.



Synpunkter kring betänkandet

Riksdagen fattade i december 1999 ett beslut om nationell minoritetspolitik. I och med beslutet erkändes samer, sverigefinländare, tornedalingar, romer och judar som nationella minoriteter och samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch fick status som minoritetsspråk. Riksdagen har 2009 antagit en ny lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724), den har trätt i kraft 1 januari 2010. Riksdagen har också antagit en ny språklag (SFS 2009:600) som trätt i kraft den 1 juli 2009. Språklagen reglerar det svenska språkets och andra språkens status och användning i det svenska samhället. I språklagen stadgas också att de nationella minoritetsspråken är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch. Enligt lagen ska det allmänna ha ett särskilt ansvar för att skydda och främja dessa språk och att den som tillhör en nationell minoritet ska ges möjligheter att lära sig, utveckla och använda sitt minoritetsspråk.

De nationella minoriteternas rättighet att kunna använda både kultur och språk är en väsentlig del av det internationella skyddet av de mänskliga rättigheterna. Sverige har fått kritik för tillämpningen av sina åtaganden för att skydda nationella minoriteter och minoritetsspråk. Med dessa två nya lagar har regeringen velat säkerställa en bättre efterlevnad av sina åtaganden, särskilt då det gäller språket. STR-T, regeringens remissorgan för tornedalingar, är bekymrad och oroad över att tornedalingar samt övriga nationella minoriteter får en undanskymd plats i rubricerad rapport. Med immateriellt kulturarv förstås enligt konventionstexten ett kulturarv som överförs mellan generationer. I första hand ska kulturarv som är hotade säkerställas.

STR-T ser problem i detta för de erkända nationella minoriteterna i Sverige, sådant kulturutövande som inte överförs mellan generationer betraktas då inte som kulturarv. Dilemmat är att mycket av kulturutövande och kanske framförallt språkutövande för t.ex. den nationella minoritetsgruppen tornedalingar har legat i dvala eftersom man blivit uppfostrad med ideologin att det språk och den kultur man utövar inte har något värde. Staten gav också en gång i tiden statsskolorna medel enbart om språkravet uppfylldes, bara svenska fick användas i skolan. Detta faktum gör att mycket av det aktiva kulturutövandet som finns idag, fanns inte tidigare, för det hade ingen plats i det svenska samhället. Traditionen att sjunga och berätta har givetvis alltid funnits i hemmets lugna vrå, men i ett samhällsperspektiv har sångerna och berättandet på meänkieli inte varit önskvärt. I och med erkännandet av de nationella minoriteterna år 2000 har nya, enormt viktiga kulturaktörer, vuxit fram. Dessa stärker idag självkänslan och identiteten för de meänkielitalande och innebär att kulturen och språket får status, får plats och forum på ett annat sätt än förr i det svenska samhället. Att detta nya; musikgrupper som sjunger på meänkieli till ungdomarna och höjer självkänslan hos dem, teaterföreställningar på meänkieli som numera också får viss plats vid Dramaten i Stockholm, ska allt detta då inte få kallas för kulturarv?

Rapporten ger STR-T känslan av att minoritets- samt kulturpolitiken går i parallella spår istället för att samverka. Att viktiga frågor för nationella minoriteter går parallella spår i utredningar i Sverige är ett fenomen som STR-T noterat och beklagar att så ofta är fallet. Även denna rapport saknar en utvecklad minoritetsintegrering, där de nationella minoriteterna får en särställning i mål, syfte och strategi vad gäller genomförande av UNESCO:s konvention om skydd av det immateriella kulturarvet. En särställning av nationella minoriteter är det som ofta saknas i utredningar och här anser STR-T att regeringen behöver framöver ge mycket tydligare direktiv till utredningar som berör nationella minoriteter (helt eller bara delvis), så att frågorna redan från start genomsyrar ett tydligt och starkt minoritetsperspektiv.

Sid 6-7 Webbenkät

I uppdraget har en webbenkät nyttjats för att kartlägga vilka aktörer som berörs av konventionen och vilka förväntningar som finns på den. Med en svarsfrekvens på 15% är STR-T av åsikten att det under inga omständigheter är möjligt att dra några generella slutsatser med en så pass låg svarsfrekvens. Det framkommer inte om några samrådsmöten med nationella minoriteter har ägt rum, och STR-T anser att en enkät inte kan ge svar på så här viktiga frågor.

Regeringens remissinstanser för de nationella minoriteterna är en begränsad mängd organisationer och det hade varit mycket viktigt att kalla till ett möte, seminarium eller en träff med företrädarna för de nationella minoriteterna i Sverige. Det verkar inte heller ha förekommit några fysiska möten i förvaltningsområdet för meänkieli eller för den delen överhuvudtaget i Norrbottens län. Alla fysiska möten och evenemang har ägt rum i de södra delarna av landet. Det här ger tyvärr en bild av att Institutet inte tagit frågan på största allvar då de nationella minoriteterna har en spridning över landet.

Sid 21 Nationella minoriteter

För tornedalingars del är språket meänkieli en viktig del, för att förmedla traditioner och uttryck. Institutet pekar ut sig själva som ansvarig myndighet även för det immateriella kulturarvet och STR-T förutsätter i så fall att Institutet i samråd med STR-T tryggar, vidareför, synliggör och levandegör det kulturarv meänkielitalande utövar. Institutet har sedan tidigare ett ansvar för språkvården av meänkieli, och detta ansvar sker i direkt dialog med STR-T, vilket STR-T ser som mycket positivt. STR-T menar också att minoritets- och Unesco-frågorna vid Institutet behöver särskilt för meänkieli, få ett ännu tydligare helhetsgrepp. Språk, varieteter, folkminnen, kultur och ortnamnsarbete behöver behandlas

som en helhet i den dagliga verksamheten vid Institutet för att säkerställa framtiden för minoritetsgruppen. För meänkielitalande är just språket en del av kulturarvet, och därför är det särskilt viktigt för meänkieli att alla ämnesområdena nämnda ovan kan gå hand i hand och ses som en enhet.

STR-T yrkar också på att meänkieli med alla dess varieteter ska med på listan över utrotningshotade språk. STR-T menar att värdet av att finnas med på listan över utrotningshotade språk inte ska underskattas då också Europarådet använder sig av underlaget i sina rapporter om Sveriges minoritetsarbete.

Källa: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00139>

STR-T menar att rapporten är svag i diskussionen kring det immateriala kulturarvet tillhörande tornedalingar och andra nationella minoriteter. En institutionell hemvist för nationella minoriteters kultur saknas i Sverige, STR-T har i tidigare remissyttranden *Kraftsamling! – museisamverkan ger resultat (SOU 2009:15)* samt *Grundanalys, Förnyelseprogram och Kulturpolitikens arkitektur av Kulturutredningen (SOU 2009:16)* poängterat vikten av att det förbereds en översyn för att i samråd med STR-T och andra tornedalska företrädare förbereda uppbyggnaden av en institutionell hemvist för den tornedalska kulturen. STR-T har en god överblick av aktörer verksamma inom fältet.



Sid 11. *"Lokalsamhällen, grupper och individer som skapar, bevarar och vidareför det immateriella kulturarvet ska i största möjliga mån involveras i bevarande arbetet."*

STR-T är av åsikten att detta ska genomföras även med hänvisning till den nationella minoritetspolitiken, där samråd är lagstiftat.

Sid 11 *"Momenten identifierig och tryggande är desamma, men konventionen om det immateriella arvet går utöver detta och framhäver starkt det proaktiva draget att säkerställa ett levande bruk av kulturarvet inriktat på utövande, utövare och arenor för dessa, att främja och aktivt stödja dem och att föra kunskaperna om utövandet vidare genom formell och informell utbildning. Det är en uppgift som inte varit primär för samhällets bevarandeinstitutioner."*

STR-T menar att just det proaktiva draget saknas i rapporten då den inte belyser genomförandet tillräckligt utan håller en övergripande nivå på att *"ja, vi ska genomföra det men inte hur?"* STR-T ställer sig frågande till hur implementeringen och genomförandet ska kunna ske utan att processen beskrivs mer detaljerat, en direkt dialog med det civila samhället hade förmedlat aktuell fakta som underlättar genomförandet.

Sid 24 *"De ideella organisationer som hittills haft en viktig roll i att upprätthålla och utveckla våra immateriella kulturarv bör ges inflytande i kommittéer och beslutande organ. Dessa organisationers arbete bör stärkas genom ökade resurser."*

STR-T är av åsikten att tornedalingars inflytande ska vara en självklarhet i kommittéer samt beslutande organ, utvecklingen av det immateriella kulturarvet är en fråga som berör tornedalingar i allra högsta grad. STR-T föreslår därför att det är en självklarhet att tornedalingar samt övriga nationella minoriteter erhåller tydliga uppdrag med ett ökat ansvar. Detta förutsätter givetvis en ökad resurstilldelning.

Sid 28 *"Landets minoritetsgrupper, vilkas kulturarv tidigare har varit underrepresenterade, behöver särskilt uppmärksammas."*

STR-T samtycker till detta och förutsätter att tornedalingar och övriga nationella minoriteter erhåller en särställning i planeringen av arbetet med det immateriella kulturarvet i den modell som föreslås. En särställning är också enligt nuvarande statsråd Nyamko Sabuni det som ofta saknas. Ofta får man svaret från t.ex. kommuner att vi behandlar alla lika, men det är just detta som är fel utgångspunkt oavsett nivå då nationella minoriteter enligt nya minoritetslagarna i Sverige ska ha en särställning!



Sid 28 ”Arbetsgruppen menar att det därför är viktigt att finna nya vägar till ett aktivt och intensivt samarbete mellan institutioner och ideella organisationer. Detta kräver nya samarbetsformer.”

STR-T konstaterar att så är fallet, det behövs ett helt annat synsätt i samhället där myndigheter och det civila samhället i kontinuerlig dialog arbetar för det immateriella kulturarvet, en dialog som också får kosta. Däremot känns det ytterst märkligt att rapporten inte berör hur dessa samarbetsformer kan komma att genomföras.

Sid 28-33 Förslag till genomförande av konventionen

STR-T har inga större invändningar mot den organisatoriska beskrivningen av helt genomförande med en samordnande myndighet, expertnoder samt inrättande av ett råd för immateriellt kulturarv. STR-T yrkar att tornedalingar samt övriga nationella minoriteter ska ha representation i detta råd.

Det STR-T är fundersam till är varför inte Norrbottens museum finns med i noden. Nordiska museet, som det skrivs i rapporten (s.32) tar ett speciellt ansvar för tillhörande föremål, men när det gäller kulturarvet för minoriteten meänkielitalande så är det Norrbottens museum och Norrbottens minnen som är de instanser som också borde vara med i noden. En gedigen kunskap och ett ganska omfattande material med t.ex. tornedalska visor finns i Luleå. Division Kultur och Utbildning inom Norrbottens läns landsting, där Norrbottens Museum sorterar, arbetar även aktivt med nationella minoritetsfrågor i samarbete med de nordligaste landstingen.

STR-T ställer sig frågande till hur myndigheterna ska synliggöra kulturen i dess organisation pga. de begränsade resurser som äskas om på sid 34. Det behövs kraftigt utökade medel för att verkställa synliggörandet av det immateriella kulturarvet. I nuläget är detta vagt formulerat i rapporten där endast personella och ekonomiska resurser lyfts fram utan att konkret beskriva vilka aktiviteter som bör genomföras för att synliggöra genomförandet. Grundproblematiken idag i myndighetssfären är att resurstilldelningen oftast är knutet till tjänster istället för till både tjänster och konkreta insatser. Det krävs medel för att synliggöra och därmed ta ansvar för kulturarvet. Under innevarande år erhöll Institutet för språk och folkminnen uppdraget att utbetala stöd för totalt 3.4 miljoner kronor till projekt avseende språkrevitaliseringsinsatser för de nationella minoritetsspråken. Totalt har Institutet erhållit över 100 ansökningar där det totala behovet av medel är på 26 miljoner kronor, men endast 3.4 miljoner är tillgängligt. Detta aktuella exempel visar att det finns ett stort behov av ökad resurstilldelning rörande nationella minoriteter.



Undersökningar som bör beaktas

IJ2007/2710/D, *Situationen för minoritetsspråket meänkieli i Sverige*, Harriet Kuoppa, Institutet för språk och folkminnen, DAUM.

IJ2007/3085/DISK och IJ2007/3365/DISK, *Förbättrat samråd inom språkligt förvaltningsområde-Dialogmodellen*, Maja Mella, Svenska Tornedalingars Riksförbund-Tornionlaaksolaiset och Iris Mäntyranta Länsstyrelsen i Norrbotten/Kommunförbundet Norrbotten.

För STR-T
Dag som ovan

Tore Hjorth
Ordförande

Maja Mella
Handläggare